

О. С. Семенець

«Орфізм» як ядро художньої філософії Р. М. Рільке

Творчий метод австрійського поета Р. М. Рільке (1875–1926) складно поєднує риси імпресіонізму, символізму та експресіонізму. Утім недостатнім є сприйняття Рільке лише як видатного лірика ХХ ст., адже протягом творчого життя народжувалась самобутня художня філософія поета-мислителя.

Тоді як на Заході рількезнавство – це майже неосяжна літературознавча царина, на наших теренах творчість Рільке залишається чимось на зразок «величезної маси німоти» (Рільке), від якої «відколюються»

лише перші «шматки». Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує проблема становлення філософсько-естетичних поглядів Рільке, яка має суперечливе тлумачення як серед західних (О. Больнов, Г. Марсель, В. Рем, Г. Хольтхузен), так і вітчизняних (Н. Литвинець, Д. Наливайко, Є. Волощук) дослідників. Між тим, кожна нова збірка поета була певним етапом розвитку його художньої філософії, тією цеглиною, з якої пізніше будувався фундамент «мистецтва чистого життя» (С. Цвейг). Вже в вершинній збірці раннього періоду творчості Рільке «Часослов» (1899–1903 рр.) поетичне вчення про життя, народжене трагічним внутрішнім досвідом молодого поета, подано в формі довершеної ліричної системи. Тут з'являється один із центральних образів поезії Рільке – Бог, чий вплив поширюється на весь світ і всі речі. Бог при цьому – не трансцендентна реальність по той бік простору і часу, а «буття як воно є», що являє себе в безлічі різноманітних просторових образів-утілень. Тогочасний Бог Рільке наближений до пантеїстичного бога Гете та Гельдерліна.

У збірках «Нових віршів» (1907–1908) художній метод серединного Рільке виказує себе визрілим до граничної досконалості. Приводом до ліричної дії, на відміну від фази «Часослову», стають чітко окреслені фігури та статично скомпоновані ситуації з фрагментами світу, що відчувається. В цій збірці поет вперше у своїй творчості звертається до осмислення світу через призму «орфічної» тематики («Орфей. Еврідіка. Гермес»). Шлях до вдосконалення життя, за Рільке, пролягає через досвід пізнання смерті. По-новому осмислюючи міф про Орфея, автор констатує несумісність «жіночого» (безпосередньо-чуттєвого) та «чоловічого» (опосередковано-духовного) способів долучення до смерті.

Збірки «Дуїнські елегії» (1922 р.) і «Сонети до Орфея» (1922 р.) – завершальний етап творчої еволюції поета. Рільке остаточно «звільняється» тут від образу християнського Бога. Його місце спочатку займає Ангел «Елегій», а потім – Орфей «Сонетів». В «Елегіях» виголошується майже систематично впорядкована концепція буття, абсолютно автономний авторський міф, що має своїх святих і демонів, міф, цілком емансипований від західноєвропейської традиції. Образ Ангела є у Рільке символом надприродного і надлюдського, своєрідним «псевдонімом Бога» (Фріц Ден). Натомість у «Сонетах» Рільке цілковито звільняється від двозначності уявлень про божественне. Шлях Орфея в пекло – це шлях до витоків буття. Рільке оспівує Орфея як вічно живого всюдисущого бога метаморфоз, співочого рятівника космосу, що об'єднує світ живих і потойбіччя.

Таким чином, філософсько-естетичний шлях Рільке можна трактувати як багатоетапний рух від по-християнськи зорієнтованої художньої

моделі світу до «орфічної» за своєю суттю цілісної і гармонійної системи світосприймання.